

Η γλώσσα και οι γλώσσες στη θεατρική σκηνή: τα πρώτα βασικά βήματα προς τη μάθηση

STEVEN CLARK

Καθηγητής Αγγλικής Φιλολογίας και Θεατρικών Σπουδών στο Evreux, Γαλλία

Η γλώσσα ως πεδίο για παιδικό παιχνίδι

Ονειρεύομαι ότι μια μέρα τα τετράχρονα παιδιά που πηγαίνουν ακόμα σε παιδικό σταθμό θα ζωντανέψουν για λίγα λεπτά το λόγο του Σοφοκλή, του Σαίξπηρ ή του Ρακίνα πάνω στη σκηνή. Θα υπάρξουν στιγμές ενθουσιασμού, όπου θα τρεχοβολούν πάνω στη σκηνή με ορθάνοιχτα μάτια, αλλά και στιγμές σιωπής, όπου θα παίζουν και θα πειραματίζονται με την αντήχηση, αποδίδοντας έτσι ένα πρώτο ουσιαστικό νόημα στα ποιητικά έργα.

Στο οικείο περιβάλλον του προαύλιου και της σχολικής τάξης μερικοί δάσκαλοι δημοτικών σχολείων προσπαθούν να αντισταθούν, αρνούμενοι να παρασυρθούν από την αυξανόμενη τάση επιστροφής στις παλιές καλές αξίες. Δουλεύουν σκληρά και επίμονα μέχρι τη μοιραία μέρα, όπου τα παιδιά τους θα χρειαστεί να προχωρήσουν σε πιο «σοβαρά» μαθήματα, όπως η ανάγνωση, η γραφή και η αριθμητική. Αναμιγνύονται με τους λίγους μουσικούς, εικαστικούς, χορευτές και ποιητές που είναι πρόθυμοι να διευρύνουν και να εμπλουτίσουν τις δικές τους καλλιτεχνικές πρακτικές διασταυρώνοντας το ξίφος τους με την πραγματικότητα αυτών των παιδιών, που διαρκώς εξελίσσονται. Βυθίζονται σε μια ζωή γεμάτη περιπέτεια, καθώς εξερευνούν έναν κόσμο με μυριάδες δυνατότητες, σε αυτή την απίστευτη ελευθερία που τους προσφέρεται για να εκτελέσουν θεμελιώδεις εργασίες. Βρίσκονται πολύ κοντά σε αυτά τα παιδιά σε μια στιγμή της ζωής τους όπου διαθέτουν ακόμη την ελευθερία να αντιληφθούν ένα τεράστιο εύρος συχνοτήτων στη γλώσσα και στις γλώσσες και να το κάνουν δικό τους. Επίσης, αυτή είναι η στιγμή στη ζωή τους που μπορούν να προσλάβουν, να κατανοήσουν και να αφομοιώσουν τους πρώτους κώδικες και συναισθήματα μιας καλλιτεχνικής γλώσσας με αγνό και αυθόρμητο τρόπο. Η φαντασία τους είναι πλούσια και ανοιχτή. Τους αρέσουν οι ιστορίες που μιλούν για τον κόσμο και, με τη σειρά τους, τους αρέσει να μας μιλούν για τον κόσμο παίζοντας πάνω στη σκηνή.

Τι συμβαίνει λοιπόν με την έρευνα και τις ανακαλύψεις της παιδαγωγικής στις μέρες μας; Η δουλειά μας θα πρέπει να περνά απαρατήρητη; Θα πρέπει να την παραμερίζουν μερικοί πολιτικοί που αναρωτιούνται, αλλά δεν ξέρουν ποιο σκοπό πρέπει να στηρίζουν τώρα;

Πιστεύω στ' αλήθεια ότι δεν υπάρχει καμία πραγματική διχοτόμηση ανάμεσα στη γραπτή και την προφορική γλώσσα, ανάμεσα στη φαντασία και τη σκέψη, τον αυθορμητισμό και την ακρίβεια, την ευαισθησία και την αφαιρετική σκέψη, ή ανάμεσα στην πρώτη, δεύτερη και τρίτη γλώσσα που μιλάμε – ή και τις επόμενες, αν θέλουμε να μάθουμε κι άλλες. Το πραγματικό πρόβλημα με οποιαδήποτε θεμελιώδη μάθηση είναι η εκτέλεση πραγμάτων με ακρίβεια και με τη σειρά, καθώς και η ιεράρχηση της μάθησης στο πλαίσιο της φυσικής (ή θεωρητικά φυσικής) εξέλιξης του ανθρώπινου όντος, που περνά από την αφύπνιση στη μύηση και τέλος στην πραγ-

ματική μάθηση. Ωστόσο, ποιο τμήμα της θεμελιώδους μάθησης πρέπει να επιλέξουμε; Με τι πρέπει να ξεκινήσουμε; Τι πρέπει να ακολουθήσει;

Από τότε που ξεκίνησα να διδάσκω Αγγλικά και Εκπαιδευτικό Δράμα και να συνεργάζομαι στενά με καλλιτέχνες, σταδιακά απέκτησα κάποιες βασικές ιδέες προς εφαρμογή:

Α. Είναι βασική και επιτακτική ανάγκη να συναφθεί ένας ισχυρός δεσμός μεταξύ στοιχειώδους και θεμελιώδους μάθησης στο σχολείο. Για παράδειγμα, όσο περισσότερο περιμένουμε για να ξεκινήσουμε τη διδασκαλία ξένων γλωσσών, τόσο μειώνεται η ικανότητα του παιδιού να αναγνωρίζει ή να αναπαράγει ξένους και ασυνήθιστους ήχους και μοτίβα τονισμού, τόσο λιγότερο πρόθυμο και έτοιμο είναι να μπει σε μια διαδικασία μάθησης με γόνιμο και παιγνιώδη χαρακτήρα. Αποσυνδέοντας την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας (γραπτής και προφορικής) από αυτή μιας ξένης γλώσσας στο σχολείο, υπάρχει ο κίνδυνος να καταπιεστεί η ικανότητα του παιδιού να προσαρμόζεται σε ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης και να σπαταληθεί η δεκτικότητά του σε άλλες γλώσσες.

Β. Αυτοί οι προβληματισμοί ισχύουν εξίσου στην περίπτωση των καλλιτεχνικών γλωσσών. Ο ρόλος μας δεν είναι να προσφέρουμε στα μικρά παιδιά τις βασικές γνώσεις μουσικής, χορού, πλαστικών, φωνητικών και εικαστικών τεχνών, καθώς και να τους ανοίξουμε το δρόμο για να συνδέσουν ή να αποσυνδέσουν όλες αυτές τις μορφές τέχνης; Οι παιδαγωγοί, οι ερευνητές και οι καλλιτέχνες πρέπει να αναρωτηθούν με ποιο τρόπο θα βρουν μια λεπτή σύνδεση ανάμεσα στη γλώσσα των τεχνών και την ίδια τη γλώσσα. Εδώ διακυβεύονται η έκφραση της ατομικότητας, η επικοινωνία και η δημιουργία νοήματος μέσω από την εξερεύνηση του κόσμου, τη γνώση και μια ισχυρή φαντασία. Και πάλι, όσο περισσότερο περιμένουμε για να μιλήσουμε ένα παιδί στην απόλαυση των μουσικών δονήσεων, των σωματικών κινήσεων και χειρονομιών, της οπτικής εικόνας που τους επιτρέπει να αποτυπώσουν το δικό τους εσωτερικό κόσμο, καθώς και του λόγου που χρησιμοποιείται για να εξερευνήσει, να ονομάσει και να εκφράσει την ποίηση του κόσμου, τόσο μεγαλύτερο είναι το χάσμα ανάμεσα στον έλεγχο που αποκτούν τα παιδιά πάνω σε αυτή τη γλώσσα και στο πραγματικό νόημα με το οποίο θα προσπαθήσουν αργότερα να τη γεμίσουν. Χωρίς αυτή τη σύνθετη οργανική σχέση με τον κόσμο, που μόνο οι καλλιτεχνικές γλώσσες μπορούν να τους προσφέρουν, τα παιδιά θα καταλήξουν να ζουν σε ένα δικό τους απομονωμένο κόσμο, σε μια αφηρημένη και έντονα φανταστική σφαίρα. Θα αποκοπούν από κάθε μορφή πραγματικότητας. Θα γνωρίζουν μια γλώσσα, αλλά αυτή θα είναι και Λόγος;

Γ. Η άσκηση στο θέατρο από πολύ μικρή ηλικία είναι μια από τις πιο ισχυρές ενωτικές δυνάμεις θεμελιώδους μάθησης. Το θέατρο δημιουργεί ένα συλλογικό λόγο που απευθύνεται σε όλους μας, και στηρίζεται τόσο σε όλους τους κώδικες ομιλίας και επικοινωνίας που έχουν εφευρεθεί από τον άνθρωπο από τότε που δημιουργήθηκε η γλώσσα, όσο και στα πιο αφηρημένα συστήματα ομιλίας και επικοινωνίας που ανήκουν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και τα οποία αποκαλούμε γλώσσες. Το θέατρο χρησιμοποιεί υλικό που βασίζεται στα παγκόσμια σύμβολα και στην πολιτιστική ποικιλομορφία της γλωσσικής κοινότητας. Το θέατρο είναι στιγμιαίο και ταυτόχρονα αδιαπέραστο, πολύ κοντινό μας, διαυγές και ταυτόχρονα σκοτεινό. Καθρεφτίζοντας τη συλλογική ψυχή, αντιλαμβάνεται πλήρως τις πλέον ορατές εκδηλώσεις του συλλογικού νου και επίσης αποκαλύπτει το φόβο της συνείδησης όταν έρχεται αντιμέτωπη με το άγνωστο.

Πάντα διαπίστωνα ότι όταν τα παιδιά ασκούνται στο θέατρο στο σχολείο, ωριμάζουν πολύ πιο γρήγορα και αμφισβητούν συχνότερα τις γνωστικές διεργασίες. Αν μείνουμε μόνο στο ερώτημα σχετικά με τη μητρική γλώσσα και τις ξένες γλώσσες, το κύριο ζήτημα είναι με ποιο τρόπο ξεκινάμε να τα διδάσκουμε με ενθουσιασμό και χαρά, με σκοπό να μάθουν να κατανοούν, να μιλούν, να γράφουν, να υπερβαίνουν τα όρια και να βελτιώνονται. Μια γλώσσα μπορεί να αποτελέσει επικοινωνιακό εργαλείο, είτε στοιχειώδες είναι εξελιγμένο, με την έννοια ότι είναι προικισμένη με την εξής επικοινωνιακή λειτουργία: Μας βοηθά με απτό τρόπο να αλληλεπιδρούμε

με τους άλλους, άρα είναι χρήσιμη! Συνιστά επίσης ένα συνεκτικό σύστημα, άρα μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μελέτης από μόνη της και, κατά συνέπεια, να έχει χαρακτήρα διάπλασης και γλωσσολογική διάσταση. Τέλος, η γλώσσα αποτελεί επίσης ποιητικό υλικό, εξ ου και η δημιουργική της δύναμη και η παιγνιώδης και διερευνητική της διάσταση.

Στο σχολείο, η γλώσσα διδάσκεται συνήθως μέσω μουσικής, παραμυθιών και εικαστικών, όταν τα παιδιά είναι μικρά και πρόθυμα για παιχνίδι. Τρελαίνονται να ανακαλύπτουν και να μαθαίνουν καινούργια πράγματα. Δυστυχώς, αυτή η διαδικασία παιχνιδιού και εξερεύνησης διακόπτεται όταν έρχεται η ώρα να μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν σύμφωνα με το σχολικό πρόγραμμα, με αποτέλεσμα συχνά να διακόπτεται εντελώς η οργανική σχέση που είχαν μέχρι τότε με τη γλώσσα. Η γλώσσα γίνεται «θανατηφόρα», όπως αναφέρει ο Peter Brook στον πρόλογο του έργου του *Empty Space* (Ο άδειος χώρος). Η επικοινωνιακή λειτουργία της γλώσσας φτάνει στο κατώτερο σημείο της, ενώ γίνεται κακή χρήση του ποιητικού κειμένου: Τα παιδιά θα αποκτήσουν μερικές γενικές γνώσεις, αλλά θα χάσουν την απόλαυση να ανακαλύπτουν πώς δημιουργείται το κείμενο. Θα μελετήσουν την πολυπλοκότητα της γλώσσας και θα ανακαλύψουν πώς λειτουργεί χωρίς καν να γευτούν τα ανεξιχνίαστα μυστήρια που κρύβει μέσα της.

Εξάλλου, η διαδικασία μάθησης συχνά παραλείπει την ανθρώπινη σκέψη και εμπειρία τις οποίες προορίζεται να εξυπηρετεί η γλώσσα. Η γλώσσα πολύ συχνά μελετάται έξω από ρεαλιστικά πλαίσια, με αποτέλεσμα να χάνει το ρεαλισμό της μόλις πατήσει το πόδι της στην τάξη. Πόσα παιδιά δεν παρατούν το διάβασμα όταν προσπαθούν να τα τυλίξουν στο ζουρλομανδύα της επίσημης φιλολογικής ανάλυσης! Πόσοι μαθητές δεν απογοητεύονται και παρατούν τις ξένες γλώσσες επειδή μοιάζουν να περιορίζονται σε μια σειρά κανόνων και εξαιρέσεων! Τι γίνεται όμως με τις εσωτερικές επικοινωνιακές τους ανάγκες; Τι γίνεται με τη λαχτάρα τους για τις ξένες γλώσσες και τους νέους ορίζοντες, την τεράστια σημασία των οποίων αντιλαμβάνονται πολύ καλά;

Ωστόσο, αρκεί να πει κανείς τις μαγικές λέξεις «Φαντάσου ότι είσαι... νεκρός, ο βασιλιάς Αρθούρος, ο πρόεδρος Μπους, ένας αγρότης από τη Σενεγάλη...», για να δώσει ξανά νόημα στην εκμάθηση και να επιτρέψει στα παιδιά να ανακαλύψουν την αληθινή πολυπλοκότητα της γλώσσας. Είναι σαν τη φράση «σαν να» στη δραματική μυθιστοριογραφία, η οποία μας επιτρέπει να αποκτήσουμε μια ουσιαστική αίσθηση και μια πιο λεπτή, επικεντρωμένη και ενσάρκωμένη

γνώση της πραγματικότητας. Πάνω απ' όλα όμως, ακριβώς επειδή το θέατρο βρίσκεται στο σταυροδρόμι πολλών διαφορετικών τύπων γραφής και επειδή η ουσία του είναι εσκεμμένα και ανυποχώρητα «ακάθαρτη», διατηρεί μια σημαντική θέση όταν πρόκειται για την απόκτηση της θεμελιώδους γνώσης. Πότε και πώς πρέπει να χρησιμοποιείται το θέατρο; Και σε ποιο βαθμό πρέπει να συνδέεται με άλλες μορφές τέχνης –είτε σχετίζονται με τις τέχνες της αναπαράστασης είτε όχι– και με τη γλώσσα;

1. Η μουσικότητα της γλώσσας (αντηχητικό, οργανωμένο και ρυθμικό υλικό)

Όταν ακούμε για πρώτη φορά μια ξένη γλώσσα, χωρίς να προσπαθούμε να την καταλάβουμε, αντιλαμβανόμαστε την ασυνήθιστη μελωδία, τους νέους ήχους, το ρυθμό και τη ροή της. Τα αυτιά μας μπορούν να συλλάβουν τις δονήσεις που δεν ανήκουν στο συνηθισμένο τους εύρος. Μερικές συχνότητες θα γίνουν αντιληπτές και κάποιες άλλες όχι. Αν προσπαθήσουμε να αναπαραγάγουμε λεκτικά τη μελωδία και το ρυθμό αυτής της γλώσσας, χωρίς να προσπαθήσουμε να ελέγξουμε την πολυπλοκότητα ολόκληρου του συστήματος, θα καταφέρουμε να απεικονίσουμε, αν και ατελώς, το ηχόχρωμα των πρώτων θεμελιωδών στοιχείων της. Με αυτό τον τρόπο αναπτύσσουμε μια καινούργια πρώτη σχέση με τον κόσμο και μας εντυπώνονται τα

πρώτα στοιχεία μιας καινούργιας φαντασίας. Η μουσική μεταφέρει τα πρώτα συναισθήματα ενός όντος που εκφράζει τον κόσμο πίσω ή πέρα από τις λέξεις.

2. Ο ματεριαλισμός της γλώσσας (αισθητήριο και ευαίσθητο υλικό)

Η ροή της γλώσσας μεταφέρεται στον αέρα που διαπερνά το σώμα μας. Όταν εισπνέουμε αέρα μέσω του αναπνευστικού συστήματος και θέτουμε σε κίνηση αυτά τα όργανα καθώς μιλάμε, νιώθουμε την ύλη του σώματος να συμμετέχει στη διαδικασία. Η αισθητήρια και ευαίσθητη διάσταση της γλώσσας αποκαλύπτει την οργανική μας σχέση με τον κόσμο. Όταν μιλάμε μια καινούργια γλώσσα, μπορούμε να πειραματιστούμε με νέες σωματικές εντυπώσεις. Στη συνέχεια, ανοιγόμαστε σε ένα καινούργιο σύνολο αισθήσεων. Αν αλλάξουμε την αναπνοή, τη στάση και την κίνησή μας, θα δώσουμε στο σώμα και στη φαντασία μας εντελώς καινούργιες οπτικές γωνίες. Ο χορός και όλες οι σωματικές δραστηριότητες μας βοηθούν να εξερευνήσουμε αυτούς τους νέους ορίζοντες.

3. Προφορική μετάδοση: η δύναμη της γλώσσας (ποιητικό και κοινωνικό υλικό)

Η λειτουργία κάθε γλώσσας είναι να μεταδίδει νοήματα μέσω μιας ερμηνευτικής ανάγνωσης του κόσμου. Αφηγούμαστε ένα γεγονός, διηγούμαστε μια ιστορία ή ένα μύθο για να τα κατανοήσουμε καλύτερα. Κάθε γλώσσα απεικονίζει τις δικές της προτεραιότητες και αποκαλύπτει με ποιο τρόπο η ιστορική και πολιτιστική μας κληρονομιά όντως μας επιτρέπει να αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα θέτοντας κανόνες, ελέγχοντας το παιχνίδι και, πάνω απ' όλα, εξασφαλίζοντας ότι μετά μπορούν να οπισθοχωρήσουν με ασφάλεια. Με αυτό τον τρόπο, μπορούν να ανακαλύψουν την αγαλλίαση της ελεύθερης εμπειρίας και ταυτόχρονα να κατανοήσουν τη βασική ακρίβεια αυτής της προσέγγισης.

Μπροστά μας ανοίγεται μια τεράστια γκάμα πειραματισμών, αλλά η δουλειά που μας περιμένει τώρα απαιτεί ένα συγκεκριμένο χώρο, ο οποίος, απ' όσο ξέρω, δεν έχει θεσμοθετηθεί ακόμη. Αυτό το έργο βρίσκεται στο σταυροδρόμι όπου συναντιούνται η πολιτιστική εξέλιξη, η επίσημη μάθηση, η παιδαγωγική έρευνα, η καλλιτεχνική εκπαίδευση και δημιουργία, η ακαδημαϊκή εκπαίδευση και κατάρτιση, η αρχική και διά βίου μάθηση, καθώς και οι διεθνείς σχέσεις. Επομένως, προκύπτουν τώρα ουσιαστικά θέματα, τα οποία οδηγούν σε μια καινούργια σειρά συναρπαστικών ερωτημάτων:

- Πώς μπορούμε να παρέχουμε τη θεμελιώδη μάθηση στα παιδιά χωρίς να χρειαστεί να έρθουμε σε σύγκρουση με τις βασικές απαιτήσεις;
- Πώς μπορούμε να τα βοηθήσουμε να ανακαλύψουν όλους τους καλλιτεχνικούς κώδικες και να δημιουργήσουν τη δική τους ισχυρή γενική κουλτούρα;
- Πώς μπορούμε να ενώσουμε όλες τις καλλιτεχνικές γλώσσες μεταξύ τους και να τις συνδέσουμε με τις ανθρώπινες γλώσσες;
- Ποιο είναι ακριβώς το αντικείμενο του χορού, της μουσικής, του θεάτρου, των εικαστικών τεχνών ή της μαγειρικής τέχνης; Σε ποιο βαθμό καθεμία από αυτές τις γλώσσες μπορεί να εμπλουτίσει τις άλλες; Σε ποιο βαθμό οι γλώσσες μπορούν να επεκτείνουν αυτές τις καλλιτεχνικές γλώσσες;
- Ποιες στρατηγικές θα πρέπει να υιοθετήσουμε έτσι ώστε τα συντηρητικά, «υπερπροστατευτικά» πανεπιστήμια και εκπαιδευτικά κέντρα να εξετάσουν ενδεχομένως αυτές τις ανάγκες;

Η γιορτή της γλώσσας μέσα από τη διερεύνηση της ταυτότητας και των δυναμικών της ομάδας – Το εργαστήριο

1. Το θέατρο ως καλλιτεχνική γλώσσα ενδιαφέρεται για την ποιητική διάσταση οποιασδή-

- ποτε γλώσσας: Διερευνώντας: (i) τη σωματική/οργανική διάσταση της γλώσσας μέσα από τους ήχους, το ρυθμό και τη μουσική της και (ii) τη νοητή διάσταση της γλώσσας μέσω της δημιουργικότητας.
2. *Το θέατρο ως ερμηνευτική τέχνη* ενδιαφέρεται για το χώρο, την κίνηση, τη φυσική παρουσία των ερμηνευτών που παράγουν ομιλία και την απευθύνουν σε ένα κοινό: Η διδασκαλία/εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας χρειάζεται να αναπτύξει αυτές τις διαστάσεις, δεδομένου ότι και οι δύο διαδικασίες συνδέονται άμεσα με την επικοινωνία μέσω των αισθήσεων και των συναισθημάτων, έχοντας να μεταδώσουν ένα ισχυρό μήνυμα.
 3. *Το θέατρο ως παιδαγωγικό εργαλείο* σχετίζεται με τη διδασκαλία/εκμάθηση ξένων γλωσσών, στο βαθμό που ενθαρρύνει τα παιδιά, τους εφήβους και τους ενήλικες να εξερευνήσουν το άγνωστο μέσα στο απόλυτα ασφαλές πλαίσιο της υποκριτικής, χρησιμοποιώντας την ξένη γλώσσα ως μάσκα, βιώνοντας την ισχυρή επίδραση μιας νέας γλώσσας μέσω του παιχνιδιού και της ευχαρίστησης που συνοδεύει την ανακάλυψη.
- A. *Πορτάζοντας την ταυτότητά μας μέσα από το όνομά μας*: Καθένας απ' όσους συμμετέχουν προφέρει την ακολουθία των φωνηέντων που υπάρχουν μέσα στο όνομά του, μετά την ακολουθία των φθόγγων, των συμφώνων και τέλος τον πλήρη συνδυασμό όλων των ήχων άλλη μία φορά. Αυτή είναι μια ηχηρή γνωριμία με τον εαυτό μας και με τους άλλους μέσω των ήχων – και αποτελεί ένα ασυνήθιστο ταξίδι στην ανθρώπινη οικειότητα.
 - B. *Πορτάζοντας μαζί τον ήχο και την κίνηση*: Η ομάδα σχηματίζει έναν κύκλο και μεταδίδει τέσσερα σήματα (φιζ... μπαζ... ζμπούνγκ... γουός...) ο ένας στον άλλο – ένα πραγματικά κλασικό παιχνίδι για να αναπτυχθεί η συνοχή της ομάδας και ο καλός συντονισμός ομιλίας και κίνησης.
 - Γ. *Πορτάζοντας τη συνάντησή μας*: Η ομάδα χωρίζεται και περπατά πάνω στη σκηνή. Κάθε φορά που συναντάμε κάποιον, τον χαιρετάμε και μιλάμε για λίγο στη γλώσσα μας και μετά αλαμπουρνέζικα. Αυτή είναι μια πολύ αστεία αλλά ταυτόχρονα πολύ διδακτική εισαγωγή σε ξένους και ασυνήθιστους ήχους, για να εξερευνήσουμε με άνεση και ελευθερία ό,τι μας είναι άγνωστο.
 - Δ. *Πορτάζοντας την ανταλλαγή λέξεων και σύντομων φράσεων πρόσωπο με πρόσωπο*: Τα μέλη της ομάδας σχηματίζουν δύο σειρές που στέκονται αντικριστά. Περπατάτε προς τον απέναντί σας κι εκείνος το ίδιο και σταματάτε όταν βρίσκεστε πολύ κοντά (καλή άσκηση εστίασης και συγκέντρωσης). Τυχαία, καθένας από τους δύο ψιθυρίζει μια λέξη και την «περνάει» στον απέναντί του. Εκείνος ανταποκρίνεται δίνοντάς του μια άλλη λέξη. Μπορείτε επίσης να δοκιμάσετε με μικρές προτάσεις. Η άσκηση πραγματεύεται την πραγματική επικοινωνία, την οικεία ανταλλαγή και την ευχαρίστηση του να προφέρεις σωστά τις λέξεις.
 - E. *Πορτάζοντας την ανταλλαγή «γλωσσοδιάρροιας»*: Ο αρχηγός της ομάδας επινοεί ήχους, λέξεις χωρίς νόημα και, ενδιάμεσα, μερικές προτάσεις με νόημα από μια συγκεκριμένη γλώσσα και φροντίζει όλοι οι άλλοι να τις επαναλαμβάνουν ύστερα απ' αυτόν. Μια πολύ αστεία και παλαβή μέθοδος για να διερευνήσουμε πώς λειτουργεί η γλώσσα από αλλοπρόσαλλους ήχους μέχρι προτάσεις με πλήρες νόημα.
 - ΣΤ. *Πορτάζοντας τις προσβολές*: Δύο αντίθετες ομάδες στέκονται αντικριστά. Με τη σειρά δύο μέλη των ομάδων αρχίζουν να προσβάλουν έντονα ο ένας τον άλλο – σωματικά και λεκτικά. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μόνο ονόματα φρούτων και λαχανικών (ή οποιοδήποτε κατάλογο λέξεων ανήκει στην ίδια κατηγορία, αλλά που δεν θα τις χρησιμοποιούσατε ποτέ για να προσβάλετε κάποιον). Ένας εξαιρετικός τρόπος για να εμπλακείτε σε μια πραγματική αντιπαράθεση, όπου τα αισθήματα και το νόημα των

λέξεων είναι αποστασιοποιημένα. Επίσης, μια πολύ καλή μέθοδος όταν μαθαίνετε ένα καινούργιο λεξιλόγιο!

- Z. *Πορτάζοντας το χώρο*: Κάθε μέλος της ομάδας πρέπει να προφέρει μια διαφορετική λέξη. Κάθε άτομο πρέπει να περπατήσει (ή να τρέξει) πάνω σε μια διαγώνια γραμμή που διατρέχει ολόκληρη τη σκηνή, προφέροντας τη λέξη μόνο μία φορά, αλλά συνεχόμενα. Καθώς ξεκινάτε να περπατάτε, αρχίζετε να προφέρετε τη λέξη. Μια καλή μέθοδος για να διερευνήσετε με πολύ δημιουργικό τρόπο όλους τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μπορείτε να παραλλάξετε μία λέξη και να παίξετε με αυτή. Συνδυάζει χώρο, κίνηση, ένταση και ποιητικό υλικό.
- H. *Πορτάζοντας τις έντονες συναισθηματικές καταστάσεις*: Αυτό λέγεται η άσκηση του «Σ' αγαπώ/Σε μισώ». Τα δύο μέλη ενός ζευγαριού στέκονται αντικριστά σε διαφορετικές γωνιές του χώρου κι αρχίζουν να κινούνται ο ένας προς τον άλλο. Ο καθένας μοιάζει να έλκεται από τον άλλο. Καταλήγουν να αγκαλιαστούν και ένας από τους δύο λέει τελικά: «Σ' αγαπώ». Ο άλλος όμως αρχίζει να παλεύει, μέχρι που καταφέρνει να ξεφύγει και τότε λέει «Σε μισώ». Εδώ προφέρετε πολύ λίγες λέξεις, αλλά χρησιμοποιείτε πολύ έντονα τη γλώσσα του σώματος. Η χρήση της λεκτικής γλώσσας περιορίζεται στο ελάχιστο.

Μετάφραση από τα αγγλικά: Σοφία Λαζαρίδου